

รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism model) และแนวทางการตั้งสมมติฐาน ในการวิจัยสาขา จิตพฤติกรรมศาสตร์ในประเทศไทย

ดุจดือน พันธุมหาวิน*

บทคัดย่อ

การวิจัยในสาขาจิตพฤติกรรมศาสตร์เป็นการวิจัยที่ศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคล ในปัจจุบันการวิจัยในสาขาจิตพฤติกรรมศาสตร์ในประเทศไทยได้มีการพัฒนาองค์ความรู้ไปไกลอย่างรวดเร็ว ที่เป็นเช่นนี้เพราะนักวิจัยในสาขานี้ได้บูรณาการองค์ความรู้ด้านสาเหตุทางจิตใจของพฤติกรรมของบุคคลเข้ากับองค์ความรู้เกี่ยวกับสาเหตุด้านสถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล การบูรณาการกันเช่นนี้กระทำมากกว่า 30 ปีแล้ว ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในสากลที่เรียกว่า รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism model) บทความนี้จะกล่าวถึงแนวทางการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลโดยเฉพาะในสาขาจิตวิทยา ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ยอมรับแล้วว่าการศึกษสาเหตุทั้งทางด้านจิตใจและสถานการณ์ไปพร้อมกันจะช่วยให้ให้นักวิชาการเข้าใจระบบของพฤติกรรมของมนุษย์ได้มากกว่าการศึกษาเพียงสาเหตุด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว บทความนี้จะได้อธิบายรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมในฐานะที่เป็นกรอบความคิดในการวิจัย รวมทั้งยกตัวอย่างตัวแปรในทฤษฎีต่างๆ ที่สำคัญทางจิตพฤติกรรมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการแตกสกับใหญ่นี้ออกเป็นสังกัปย่อยโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับปัจจัยเชิงเหตุทางด้านสถานการณ์ และปัจจัยเชิงเหตุด้านจิตลักษณะ พร้อมทั้งเสนอแนะวิธีการตั้งสมมติฐาน สถิติวิเคราะห์ที่เหมาะสมกับการวิจัย ตลอดจนให้ตัวอย่างงานวิจัยไทยที่ใช้แนวคิดนี้

Abstract

The psycho-behavioral science approach in Thailand has emphasized investigating the antecedents of an individual's behavior. The body of knowledge in this approach is now growing rapidly due to the integration between the body of knowledge in studying psychological antecedents and the body of knowledge in studying situational antecedents.

This approach of integration is known world-wide in terms of the "interactionism model." This paper summarizes the main approaches in studying the antecedents of individual behavior, especially regarding psychology. This integrated approach has been proven to be more useful than the single approach mentioned above. This paper also describes in detail the interactionism model as a conceptual framework of research study. Furthermore, various important theories are mentioned in connection with this model. The hypothesis construction and statistical approaches based on this model are pinpointed, and research examples are offered.

ความนำ

รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism model) เป็นประเภทหนึ่งของทฤษฎีที่สามารถใช้เป็นกรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัย ซึ่งกำลังได้รับความนิยมในสากลและในประเทศไทยในสาขาจิตพฤติกรรมศาสตร์ เนื่องจากรูปแบบทฤษฎีนี้ช่วยทำให้นักวิจัยมีมุมมองเกี่ยวกับการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมบุคคลในหลายด้าน ทั้งสาเหตุทางด้านจิตใจของบุคคล สาเหตุทางด้านสถานการณ์ และสาเหตุที่เป็นอิทธิพลร่วมหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของจิตใจและสถานการณ์ของผู้กระทำ รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมจึงเป็นกรอบความคิดทฤษฎีที่เปิดกว้างให้นักวิชาการสาขาอื่นๆ ได้เข้ามาร่วมกันศึกษาพฤติกรรมของบุคคลให้ละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น โดยมีการบูรณาการระหว่างนักวิชาการทางจิตวิทยาที่มีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุทางจิตใจของ

พฤติกรรมของบุคคลกับนักวิชาการในสาขาอื่นๆ ที่มีความรู้เกี่ยวกับสาเหตุทางด้านสถานการณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคล เช่น สาขารัฐศาสตร์ สาขาการศึกษา สาขาสังแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งการบูรณาการองค์ความรู้เช่นนี้ตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมในการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลจะทำให้เกิดความเจริญทางวิชาการยิ่งขึ้น

แนวทางการศึกษาปัจจัยเชิงเหตุของพฤติกรรมของบุคคล

นักวิชาการตั้งแต่ในอดีตมีความสนใจในการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อที่จะได้สามารถเข้าใจถึงการเกิดของพฤติกรรมหรือการแสดงออกของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่การทำนายและควบคุมพฤติกรรมที่ไม่น่าปรารถนาหรือเสริมสร้างพฤติกรรมที่น่าปรารถนาต่างๆ การศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคล อาจแบ่งได้เป็น 4 แนวทางหลัก ได้แก่

แนวทางแรก การศึกษาสาเหตุด้านชีวพันธุกรรมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (Biological approach) นักวิชาการในอดีตเชื่อว่า ความสามารถของบุคคล ซึ่งรวมทั้งความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของบุคคล มีมาแต่กำเนิด เช่น บุคคลเกิดมาเพื่อเป็นผู้นำของกลุ่มชนกลุ่มหนึ่ง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการทางด้านชีวพันธุกรรมเชื่อว่า พฤติกรรมของบุคคลมีอิทธิพลมาจากยีนและระบบการทำงานของร่างกายของบุคคล เช่น บุคคลที่มีความผิดปกติเกี่ยวกับระบบการทำงานของสมองอาจแสดงพฤติกรรมวิปลาสได้ (Harrington, 1938; Leger, 1992)

แนวทางที่สอง การศึกษาสาเหตุด้านบุคลิกภาพและจิตใจที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (Personality approach หรือ Trait approach) นักวิชาการในกลุ่มนี้มีความเห็นตรงกันว่า บุคลิกภาพและจิตใจด้านอื่นๆ ของบุคคลมีอิทธิพลสูงสุดต่อการแสดงพฤติกรรมของเขา หรือ อีกนัยหนึ่งคือ “ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” โดยนักวิชาการที่มีอิทธิพลในกลุ่มนี้ คือ Gordon W. Allport (1966) นักวิชาการสาขาจิตวิทยาที่สำคัญในปัจจุบันหลายท่านยังคงให้

ความสำคัญเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาจิตใจในฐานะสาเหตุของพฤติกรรม จึงมีการศึกษาต่ออย่างลึกซึ้งและกว้างขวางเกี่ยวกับลักษณะทางจิตใจ เช่น บุคลิกภาพ แรงจูงใจ ทัศนคติ สติปัญญา จิตลักษณะ ความฉลาดทางอารมณ์ เป็นต้น

แนวทางที่สาม การศึกษาสาเหตุด้านสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (Behavioral approach) เป็นการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลที่เน้นเกี่ยวกับสาเหตุที่อยู่ภายนอกตัวบุคคล (Situation หรือ Environment) โดยผู้ที่เริ่มต้นศึกษา คือ Walter Mischel ซึ่งเป็นชาวออสเตรเลีย และเป็นอาจารย์สอนที่มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย เนื่องจาก Mischel (1968) เห็นว่า บุคลิกภาพของบุคคลมักจะแปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่เขาเผชิญอยู่ จึงเห็นว่าสถานการณ์น่าจะมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลด้วย ดังนั้นนักวิชาการในแนวนี้นี้จึงเริ่มจากการศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุภายนอกที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมสัตว์ ทำให้เกิดวงวิชาการและองค์ความรู้เกี่ยวกับการปรับพฤติกรรม (Behavioral modification) (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2543) โดยนักวิชาการที่สำคัญ เช่น Ivan P. Pavlov เป็นชาวรัสเซียที่มีผลวิจัยเลื่องชื่อเกี่ยวกับการศึกษา “เงื่อนไข” ของการเกิดพฤติกรรม โดยศึกษาสาเหตุของการที่ทำให้สุนัขน้ำลายไหล และสามารถบังคับให้น้ำลายของสุนัขไหลได้ตามช่วงที่ต้องการ ซึ่งในปัจจุบันเรียกกระบวนการนี้ว่า “Reflex” นอกจากนี้นักวิชาการที่สำคัญอื่นๆ เช่น John B. Watson และ B.F. Skinner ที่ศึกษาเกี่ยวกับการปรับพฤติกรรม เป็นต้น นักวิชาการในกลุ่มนี้เชื่อว่า พฤติกรรมของบุคคลเกิดจากการเรียนรู้ การสอน หรือการฝึกฝน เป็นสำคัญ

แนวทางที่สี่ การศึกษาบูรณาการของสาเหตุหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (Interaction approach) ในช่วงปลายของยุคการศึกษาสถานการณ์ในฐานะสาเหตุของพฤติกรรม มีนักวิชาการบางกลุ่มเห็นว่า พฤติกรรมของบุคคลอาจมีสาเหตุมาจากทั้งทางด้านจิตใจและด้านสถานการณ์รอบตัวบุคคล ผสมผสานกัน ตลอดจนเกิดจากอิทธิพลร่วมกันระหว่างจิตใจของบุคคลกับสถานการณ์แวดล้อมที่บุคคลเผชิญในปัจจุบัน ในปี ค.ศ. 1977 กลุ่มนักวิชาการ

ทางจิตวิทยานำโดย David Magnusson และ Norman S. Endler เป็นบรรณาธิการ ได้นำเสนอตำราที่ชื่อว่า “Personality at the crossroads” ได้ประมวลทฤษฎีที่ใช้แนวความคิดในการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลในเชิงบูรณาการจิตใจและสถานการณ์เข้าด้วยกัน (Magnusson, 1999) เช่น ทฤษฎี Contingency theory of leadership effectiveness ของ Fiedler (1967) โดยเน้นว่าควรศึกษาในเชิงของ “Holistic perspective” (Magnusson, 2001) ซึ่งทำให้นักวิชาการที่นิยมแนวคิดนี้สามารถบูรณาการทฤษฎีและผลการวิจัยในหลากหลายสาขาในการทำความเข้าใจสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลได้มากยิ่งขึ้น (Bergman, 2001) และยังนำไปสู่การพัฒนาวิธีการทางสถิติขั้นสูง ทำให้ได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นด้วย

รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม : รวมความคิดใหญ่ของกรอบการวิจัย

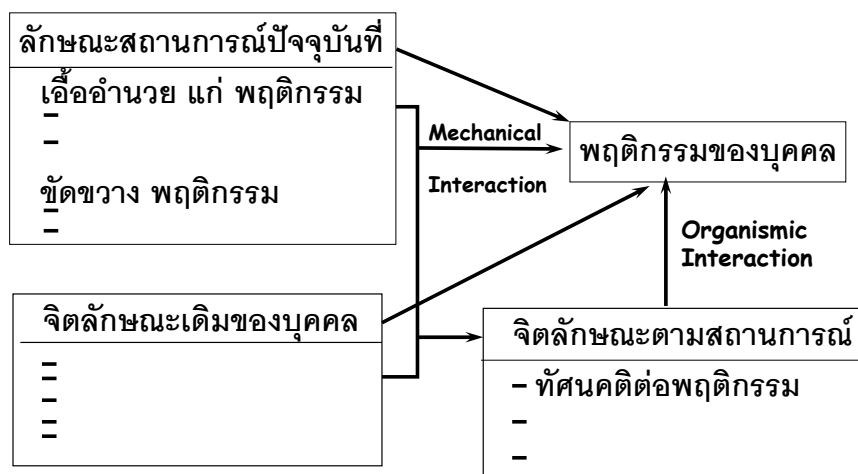
ในการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์มีนักวิชาการโดยเฉพาะในประเทศสหรัฐอเมริกาได้ร่วมกันเสนอแนวความคิดที่ว่า 1) พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากสาเหตุที่สำคัญหลายด้าน โดยสายที่สำคัญ คือ สาเหตุด้านจิตลักษณะ ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีต่างๆ ในแนวจิตนิยม (Trait approach) และสาเหตุด้านสถานการณ์จากทฤษฎีต่างๆ ในแนวพฤติกรรมนิยม (Behavioral approach) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีต่างๆ ในแนวสถานการณ์นิยม และ 2) ในสาเหตุแต่ละด้าน ยังประกอบด้วยสาเหตุหลายประการด้วย จากพื้นฐานความคิดเช่นนี้ทำให้เกิดการสรุปแนวความคิดที่เป็นสังกะยใหญ่โดยรวมในการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคล ที่เรียกว่า รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism model) (Endler & Magnusson, 1976; Walsh, Craik, & Price, 2000; Tett & Burnett, 2003)

นักวิชาการคนสำคัญของวงวิชาการทางพฤติกรรมศาสตร์ในประเทศไทย คือ ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้เขียนบทความเกี่ยวกับรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมและการประยุกต์ใช้รูปแบบทฤษฎีนี้ในลักษณะต่างๆ

(ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2541; 2548ก) กล่าวว่า รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism model) เป็นกรอบความคิดหลักเกี่ยวกับประเภทของตัวแปรเชิงเหตุในการศึกษาวิจัยสาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์ และสรุปว่าสาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์ แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม (ภาพที่ 1) ได้แก่

กลุ่มแรก สาเหตุด้านสถานการณ์ (Situational factors)

สิ่งที่อยู่รอบตัวบุคคล ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิต เช่น พ่อแม่ ครู เพื่อน หัวหน้า เป็นต้น หรือไม่มีชีวิต เช่น อากาศ อุณหภูมิ เป็นต้น ต่างมีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคล มักอยู่ในลักษณะที่บุคคลรับรู้เกี่ยวกับสิ่งที่อยู่รอบตัวตีความ และแสดงพฤติกรรมเพื่อปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่รอบตัวนั้น เช่น การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากคนรอบข้าง เมื่อบุคคลรอบข้างมีการแสดงออกเกี่ยวกับการสนับสนุนช่วยเหลือตนอย่างไร ในปริมาณมากน้อยเพียงใด และมีความถี่ขนาดไหน การแสดงออกเช่นนี้เป็นสถานการณ์ที่บุคคลรับรู้ แล้วนำมาตีความว่า ตนได้รับการสนับสนุนทางสังคมอย่างไร หลังจากนั้นบุคคลจึงแสดง

ภาพที่ 1 รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม (Endler & Magnusson, 1976; Walsh, Craik, & Price, 2000; Tett & Burnett, 2003; ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2541)

พฤติกรรมต่างๆ ที่เป็นผลของการได้รับการสนับสนุน ทางสังคมจากคนรอบข้าง เป็นต้น สถานการณ์เหล่านี้อาจอยู่ในลักษณะ 2 ประการ คือ **ประการแรก สถานการณ์ที่เอื้ออำนวยให้เกิดพฤติกรรมที่น่าปรารถนา** เป็นสิ่งรอบตัวที่ช่วยสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมหนึ่งๆ เช่น สถานการณ์การได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนและใช้เหตุผลมาก การเห็นแบบอย่างที่เหมาะสมมาก การเปิดรับข่าวสารที่มีประโยชน์มาก เป็นต้น และ **ประการที่สอง สถานการณ์ที่ขัดขวางมิให้เกิดพฤติกรรม** ซึ่งเป็นสิ่งรอบตัวบุคคลที่ขัดขวาง เป็นอุปสรรคมิให้บุคคลแสดงพฤติกรรมหนึ่งๆ ได้ เช่น สถานการณ์การอยู่ใกล้แหล่งยาเสพติด การมีภาระงานที่หนักเกินไป เป็นต้น

ทฤษฎีในสาขาจิตพฤติกรรมศาสตร์ที่กล่าวถึงสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลว่ามาจากสถานการณ์รอบตัวบุคคลมีหลายทฤษฎี ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องสถานการณ์นิยมในสาขาจิตวิทยา เช่น ทฤษฎีการเสริมแรง (Theory of reinforcement) ของ Skinner ที่แสดงให้เห็นว่า การให้รางวัลหรือการลงโทษสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสัตว์และบุคคลได้ ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) ของ Bandura (1977) กล่าวถึงอิทธิพลของตัวแบบที่มีต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคล เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีและหลักการอื่นๆ เกี่ยวกับสถานการณ์ที่อาจเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคล เช่น การสนับสนุนทางสังคม (Social support) การสนับสนุนจากองค์กร (Organizational support) เป็นต้น

กลุ่มที่สอง สาเหตุด้านจิตลักษณะเดิม (Psychological traits)

จิตลักษณะเดิมเป็นจิตลักษณะที่เกิดจากการสะสมตั้งแต่เด็กและติดตัวบุคคลมาในสถานการณ์หนึ่งๆ ซึ่งมักเป็นจิตลักษณะที่มีพื้นฐานมาจากการอบรมถ่ายทอดทางสังคมจากสถาบันทางสังคมที่สำคัญ เช่น ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา เป็นต้น จิตลักษณะเดิมที่ถูกศึกษามากในอดีตคือ สติปัญญา (Intelligence) ซึ่งทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาการทางสติปัญญาที่ยังคงมีความสำคัญในวิชาการหลายสาขา คือ ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาของ

Piaget (1966) ในปัจจุบันนักวิชาการทางจิตวิทยาได้ค้นคว้าจิตลักษณะและบุคลิกภาพจนนำเสนอทฤษฎีต่างๆ มากมาย เช่น ทฤษฎี บุคลิกภาพที่สำคัญ 5 ประการ หรือ Big Five (Eysenck & Eysenck, 1985; Barrett, Petrides, Eysenck, & Eysenck, 1998) ทฤษฎีแรงจูงใจ (Motivation theory) ของ McClelland (1963) ทฤษฎีประสิทธิภาพแห่งตน (Theory of self-efficacy) ของ Bandura (1986) ทฤษฎีพัฒนาการด้านเหตุผลเชิงจริยธรรม ของ Kohlberg (1969) ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์สังคมของ Erikson (1968) เป็นต้น

กลุ่มที่สาม สาเหตุที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิมและสถานการณ์

สาเหตุด้านที่สามตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมเป็นสาเหตุที่เกิดจากอิทธิพลร่วมกันระหว่างจิตลักษณะเดิมของบุคคลกับสถานการณ์ที่บุคคลกำลังเผชิญ ซึ่งเรียกว่า “Mechanical interaction” เช่น พฤติกรรมการเสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุในการขับขีรถยนต์ อาจเกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะและสถานการณ์ว่า บุคคลผู้ขับขีรถยนต์มีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนเองน้อยในขณะที่ขับขีรถ ทำให้ขับขีรถยนต์แบบประมาท ประกอบกับสภาพถนนซึ่งเป็นสถานการณ์ภายนอก มีความลื่นเพราะฝนตก จึงทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ง่าย เป็นต้น อิทธิพลของจิตลักษณะและสถานการณ์เช่นนี้จะปรากฏให้เห็นจากการวิเคราะห์ทางสถิติ เช่น การวิเคราะห์ความแปรปรวนตั้งแต่สองทางขึ้นไป (Two-way Analysis of Variance ขึ้นไป หรือที่เรียกว่า Factorial analysis) หรือการวิเคราะห์อิทธิพลเชิงเส้น (Path Analysis) เป็นต้น

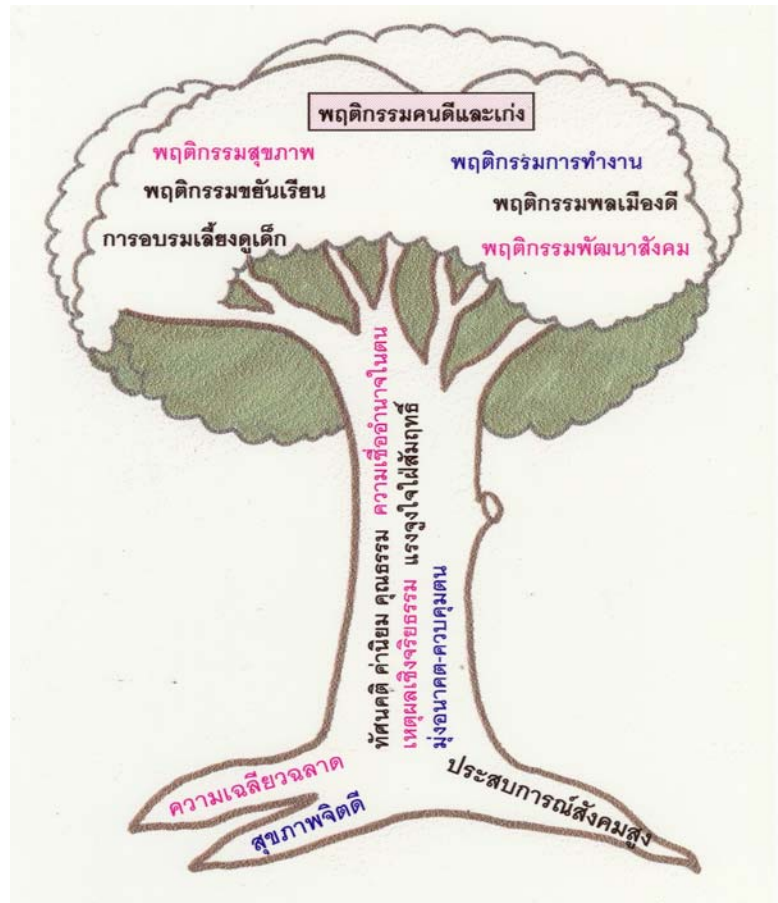
กลุ่มที่สี่ สาเหตุด้านจิตลักษณะตามสถานการณ์ (Psychological states)

สาเหตุด้านสุดท้ายนี้เป็นจิตลักษณะอีกประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นจิตลักษณะที่มีความเป็นพลวัตร มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณและ/หรือในเชิงคุณภาพได้มาก อันเป็นผลของสถานการณ์ปัจจุบันร่วมกับลักษณะของจิตเดิมของบุคคล

และมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมอย่างใกล้ชิด จิตลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์นี้เรียกว่า “จิตลักษณะตามสถานการณ์” เช่น ความเครียดในเรื่องหนึ่งๆ จะเห็นได้ว่านักเรียนหรือนักศึกษามีความเครียดในการเรียนที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นช่วงๆ โดยในช่วงต้นของภาคเรียน นักเรียนยังมีความเครียดในการเรียนน้อย เมื่อใกล้สอบความเครียดในการเรียนก็จะเพิ่มมากขึ้น และอาจลดลงเมื่อสอบเสร็จ แต่อาจเพิ่มขึ้นอีกในช่วงของการประกาศผลการสอบ เป็นต้น คนที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน อาจมีจิตลักษณะตามสถานการณ์ในปริมาณที่ต่างกันก็ได้ เพราะขึ้นอยู่กับพื้นเพของจิตลักษณะเดิมที่เกี่ยวข้อง เช่น นิสัยเครียดของบุคคล ส่วนจิตลักษณะตามสถานการณ์อื่นๆ ที่สำคัญคือ ทักษะคติต่อพฤติกรรม ซึ่งมีผู้ศึกษาไว้มากและมักพบว่า ทักษะคติของบุคคลมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของเขามากด้วย นอกจากนี้ ความเชื่ออำนาจในตนเองเฉพาะด้าน เช่น ความเชื่ออำนาจในตนเองในการทำงาน (อ้อมเดือน สดมณี, 2536) ความเชื่ออำนาจในตนเองด้านการดูแลสุขภาพ (อุบล เลี้ยววาริณ, 2534) ความเชื่ออำนาจในตนเองด้านการเมือง (ศุภชัย สุพรรณทอง, 2544) ความเชื่ออำนาจในตนเองในการปฏิบัติศาสนา (พระมหาใจ สอนไผ่, 2546) ความเชื่ออำนาจในตนเองในการเป็นสภาพบุรุษ (พระมหาไชยา กาละปักษ์, 2550) เป็นต้น ก็เป็นจิตลักษณะตามสถานการณ์ที่นิยมศึกษา ส่วนแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์เฉพาะด้าน เช่น แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการเรียน วิชาคณิตศาสตร์ เป็นจิตลักษณะตามสถานการณ์ในงานวิจัยของ ดุจเดือน พันธุมนาวิน และอัมพร ม้าคนอง (2547)

ในประเทศไทยได้มีการวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษาพบว่า ผู้ที่อยู่ในสถานการณ์ประเภทเดียวกัน แต่ยังมีพฤติกรรมหนึ่งในปริมาณที่ต่างกันอย่างนั้น เป็นเพราะคนเหล่านั้นมีจิตลักษณะต่างๆ ในปริมาณที่แตกต่างกันนั่นเอง ทั้งจิตลักษณะเดิม และจิตลักษณะตามสถานการณ์ จนสามารถสรุปเป็น “ทฤษฎีต้นไม้อัจริยธรรม” (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2538) โดยเสนอในลักษณะของภาพต้นไม้อัจริยธรรมที่มีรากแก้ว 3 ราก จากภาพนี้ (ภาพที่ 2) แสดงให้เห็นจิตลักษณะ 8 ประการที่อาจเป็นสาเหตุทางด้านจิตใจ ซึ่งแบ่งได้ 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่รากประกอบด้วยจิตลักษณะ 3 ประการคือ สติปัญญา ประสบการณ์ทางสังคม และ

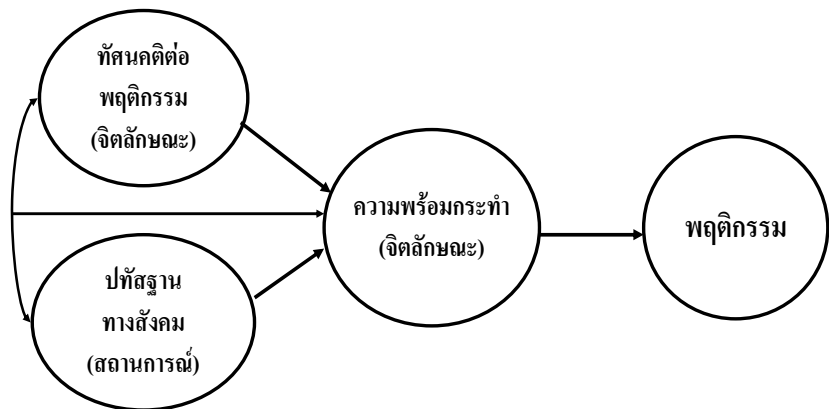
สุขภาพจิต และส่วนที่ลำต้น ประกอบด้วยจิตลักษณะ 5 ประการ คือ แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ความเชื่ออำนาจในตน เหตุผลเชิงจริยธรรม และ ทศนคติ ค่านิยมและคุณธรรม ที่เกี่ยวกับพฤติกรรมเป้าหมายนั้นๆ

ภาพที่ 2 ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรม (ดวงเดือน พันธุมนาวิน, 2526; 2538)

ตัวอย่างทฤษฎีที่จัดอยู่ในรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม

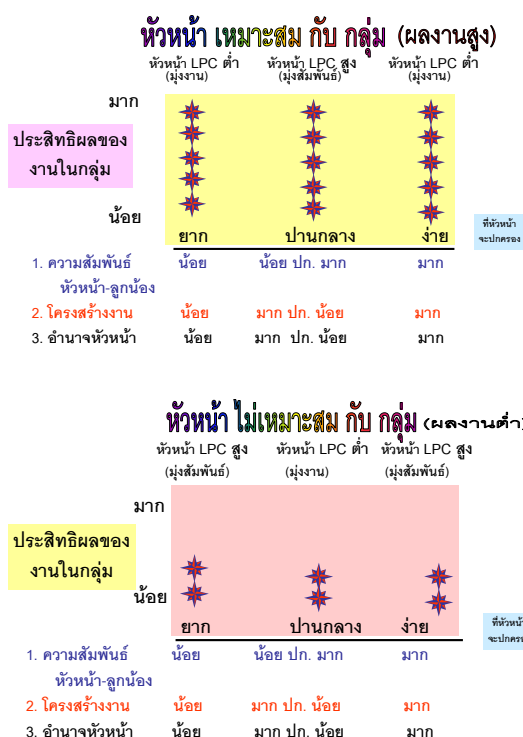
ทฤษฎีที่สำคัญทางด้านจิตพฤติกรรมศาสตร์มีหลายทฤษฎีที่เสนอทฤษฎีในลักษณะของรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม กล่าวคือ เสนอสาเหตุของพฤติกรรมหรือผลผลิตที่เป็นทั้งสาเหตุด้านจิตใจและสาเหตุด้านสถานการณ์ ทฤษฎีที่สำคัญทางด้านจิตวิทยาสังคม เช่น ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (Theory of reasoned action) ของ Ajzen และ Fishbein (1980) (ภาพที่ 3) ที่เสนอว่า สาเหตุที่ใกล้ชิดพฤติกรรม คือ ความพร้อมที่จะกระทำ (Intention) โดยตัวทำนายความพร้อมที่จะกระทำ คือ ทศนคติต่อพฤติกรรม (Attitude toward the behavior) และ ปทัสถานทางสังคม (Subjective norm)

ภาพที่ 3 ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ของ Ajzen และ Fishbein (1980) ที่กล่าวถึงสาเหตุทางจิตและสาเหตุด้านสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม

นอกจากนี้ทฤษฎีประสิทธิผลของผู้นำของ Fiedler (1967) ก็ยังมีพื้นฐานตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมเช่นกัน โดยทฤษฎีนี้กล่าวว่า ประสิทธิผลของผู้นำขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะของผู้นำ ที่เรียกว่า Least Preferred Coworker (LPC) กับ ปริมาณสถานการณ์ 3 ด้าน คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม (group atmosphere) 2) โครงสร้าง

ของงานของกลุ่ม (Task structure) และ 3) อำนาจของหัวหน้า (Power) (ภาพที่ 4) ดังนั้นประสิทธิผลของกลุ่มงานจึงขึ้นอยู่กับ จิตลักษณะของหัวหน้าที่เหมาะสมกับสถานการณ์ของกลุ่มปฏิสัมพันธ์ในทฤษฎีของฟีดเลอร์เกิดจากอิทธิพลร่วมระหว่างจิตลักษณะ (LPC) ของหัวหน้า กับสถานการณ์ของกลุ่มงาน ซึ่งทำให้เกิดตัวแปรใหม่ในทฤษฎีนี้ คือ ความเหมาะสมของหัวหน้ากับกลุ่มของตน ในกรณีที่จิตลักษณะของหัวหน้าเหมาะสมกับกลุ่ม มี 3 กรณี ในภาพที่ 4 (บน) จะทำให้มีประสิทธิผลสูงกว่าในสภาวะที่หัวหน้าไม่เหมาะสมกับกลุ่มของตน (ภาพที่ 4 ล่าง)

ภาพที่ 4 ประสิทธิผลของกลุ่มขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะของหัวหน้ากับสถานการณ์ของกลุ่ม ตามทฤษฎีของ Fiedler (1967)

สมมติฐานและสถิติที่ควรใช้ในการทำวิจัยด้วยรูปแบบทฤษฎี ปฏิสัมพันธ์นิยม

เนื่องจากรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมเสนอการกำหนดตัวแปรด้านสาเหตุหลายด้านของพฤติกรรมมนุษย์และยังเสนออีกว่า ในสาเหตุแต่ละด้านยังประกอบด้วยสาเหตุหลายประการ รวมทั้งเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุที่อยู่ต่างกลุ่มกันด้วย ดังนั้น แนวทางการตั้งสมมติฐานจึงไม่ควรตั้งในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามที่จะคู่เพียงอย่างเดียว แต่ควรตั้งสมมติฐานที่มีตัวแปรอิสระที่ละหลายตัวในสมมติฐานหนึ่งๆ ซึ่งจะทำให้มีโอกาสศึกษาอิทธิพลรวมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างค่าของตัวแปรอิสระเหล่านั้นด้วย

การตั้งสมมติฐานในเชิงปฏิสัมพันธ์ที่นิยมกันในสาขาจิตพฤติกรรมศาสตร์มีหลายแนวทางดังนี้ 1) การตั้งสมมติฐานที่ทดสอบด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง (Two-way analysis of variance) และ การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง (Three-way analysis of variance) 2) การตั้งสมมติฐานที่ใช้สถิติการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณ (Multiple regression analysis) และ 3) การตั้งสมมติฐานในเชิงการวิเคราะห์อิทธิพลเชิงเส้น (Path analysis) ในบทความนี้จะได้กล่าวถึงแนวทางการตั้งสมมติฐานของทั้งสามแนวทาง ดังนี้

รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมเป็นกรอบความคิดพื้นฐานที่นักวิจัยควรใช้เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกลุ่มตัวแปรอิสระในงานวิจัยของท่าน โดยในการวิจัยสาเหตุของพฤติกรรมของมนุษย์นั้น รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมเสนอว่าควรศึกษาวิจัย สาเหตุของพฤติกรรม ซึ่งมี 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) สาเหตุด้านจิตลักษณะเดิม 2) สาเหตุด้านสถานการณ์ และ 3) สาเหตุด้านจิตลักษณะตามสถานการณ์ ส่วนตัวแปรอิสระต่างๆ ในแต่ละกลุ่มสาเหตุ งานวิจัยแต่ละเรื่องได้มาจากการประมวลเอกสารเกี่ยวกับทฤษฎีและผลการวิจัยในอดีต ที่นำไปสู่การระบุตัวแปรอิสระเหล่านั้น

การตั้งสมมติฐานที่ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง ตาม แนวรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม

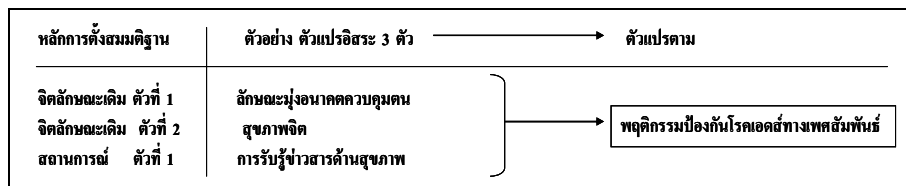
การใช้รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมในการกำหนดแนวทางในการตั้งสมมติฐาน นักวิจัยควรยึดหลักดังต่อไปนี้ สมมติฐานจะควรประกอบด้วย 1) ตัวแปรอิสระจากหลายกลุ่มสาเหตุ ตั้งแต่ 2 กลุ่มสาเหตุขึ้นไป และ 2) ในสาเหตุแต่ละกลุ่มควรประกอบด้วยตัวแปรหลาย ๆ ตัวร่วมกัน แนวทางการตั้งสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวน (Factorial analysis of variance) โดยเฉพาะการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทาง (Three way ANOVA) ที่สำคัญมีดังนี้

1. การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิมและสถานการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม

การตั้งสมมติฐานเช่นนี้เป็นไปตามแนวทางการศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมในเชิง “Mechanical interaction” หลักการตั้งสมมติฐานโดยใช้ตัวแปรอิสระจากกลุ่มตัวแปรจิตลักษณะเดิมและกลุ่มตัวแปรสถานการณ์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับตัวแปรตามที่เป็นพฤติกรรม สามารถตั้งได้หลายแนวทางดังนี้

1.1 ใช้ตัวแปรอิสระที่เป็นจิตลักษณะเดิม 2 ตัวแปร และตัวแปรอิสระที่เป็นสถานการณ์อีก 1 ตัวแปร เช่น “ทหารเกณฑ์ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนมาก มีสุขภาพจิตดีมาก และได้รับข่าวสารสุขภาพมาก เป็นผู้มีพฤติกรรมป้องกันโรคเอดส์ทางเพศสัมพันธ์มากกว่า ทหารเกณฑ์ที่มีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนน้อย มีสุขภาพจิตดีน้อย และได้รับข่าวสารสุขภาพน้อย” (บางส่วนของสมมติฐานของ ยุทธนา ภาระนันท์ และ นิภาพร โชติสุดแสนห์, 2546)

ในตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่ามีตัวแปรอิสระด้านจิตลักษณะเดิม 2 ตัวแปร คือ 1) ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน 2) สุขภาพจิต และมีตัวแปรอิสระด้านสถานการณ์ 1 ตัวแปร คือ การรับข่าวสารสุขภาพ ส่วนตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมป้องกันโรคเอดส์ทางเพศสัมพันธ์ โดยทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางระหว่างตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวแปร กับตัวแปรตาม (ภาพที่ 5)

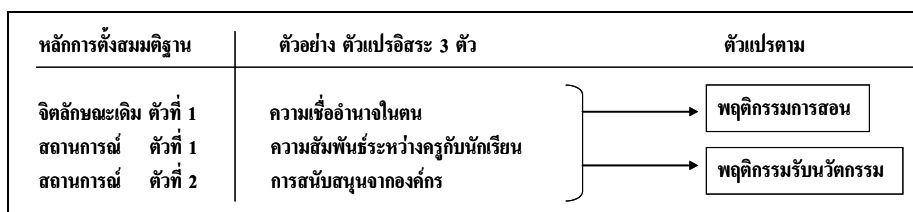
ภาพที่ 5 หลักการตั้งสมมติฐานตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมโดยใช้จิตลักษณะเดิม 2 ตัวแปร และสถานการณ์ 1 ตัวแปร เป็นตัวแปรอิสระ ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของพฤติกรรม (ยูทหนา ภาระนันท์ และ นิภาพร โชติสตฺยเสนห์, 2546)

ผลการวิจัยส่วนหนึ่งปรากฏว่า พฤติกรรมป้องกันโรคเอดส์ทางเพศสัมพันธ์แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์แบบสองทางระหว่าง การรับรู้ข่าวสารด้านสุขภาพและสุขภาพจิต ในกลุ่มทหารเกณฑ์ที่มีอายุมาก และกลุ่มทหารเกณฑ์ที่มีเพื่อนน้อย โดยพบว่า ทหารเกณฑ์ที่มีการรับรู้ข่าวสารด้านสุขภาพมาก และในขณะเดียวกันมีสุขภาพจิตที่ดีมาก เป็นผู้มีพฤติกรรมป้องกันโรคเอดส์ทางเพศสัมพันธ์มากกว่า ทหารเกณฑ์ที่มีการรับรู้ข่าวสารด้านสุขภาพน้อยและมีสุขภาพจิตที่ด้อย (ยูทหนา ภาระนันท์ และนิภาพร โชติสตฺยเสนห์, 2546)

1.2 ใช้ตัวแปรอิสระที่เป็นจิตลักษณะเดิม 1 ตัวแปร และตัวแปรอิสระที่เป็นสถานการณ์อีก 2 ตัวแปร เช่น “ครูที่มีความเชื่ออำนาจในตนมาก มีความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่ดีมาก และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรมาก เป็นผู้มีพฤติกรรมการสอนที่ดีมากกว่าหรือมีพฤติกรรมรับนวัตกรรมมากกว่า ครูประเภทตรงข้าม” (บางส่วนของสมมติฐานของ ดุจเดือน พันธุมนาวัน และ อัมพร ม้าคอง, 2547)

ในตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่า มีตัวแปรอิสระด้านจิตลักษณะเดิม 1 ตัวแปร คือ 1) ความเชื่ออำนาจในตน และมีตัวแปรอิสระด้านสถานการณ์ 2 ตัวแปร คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และ 2) การสนับสนุนจากองค์กร และมีตัวแปรตาม 2 ตัวแปร คือ 1) พฤติกรรมการสอน และ 2) พฤติกรรมรับนวัตกรรม

โดยทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางระหว่างตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวแปร กับตัวแปรตามที่ละตัวแปร (ภาพที่ 6)

ภาพที่ 6 หลักการตั้งสมมติฐานตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมโดยใช้จิตลักษณะเดิม 1 ตัวแปร และสถานการณ์ 2 ตัวแปร เป็นตัวแปรอิสระในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของพฤติกรรมที่ละตัว (ดุษฎีเดือน พันธุมนาวิน และ อัมพร ม้าคนอง, 2547)

ผลการวิจัยตามสมมติฐานดังกล่าวปรากฏว่า พฤติกรรมการสอนแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์แบบสามทางระหว่างความเชื่ออำนาจในตน ความสัมพันธ์ระหว่างครูและนักเรียน และการสนับสนุนจากองค์กร ผลเช่นนี้ปรากฏในกลุ่มครูที่มีการศึกษาสูง โดยพบว่า ครูที่มีตัวแปรอิสระทั้ง 3 ประการนี้มากพร้อมกัน คือ มีความเชื่ออำนาจในตนมาก มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนมาก และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรมาก เป็นผู้มีพฤติกรรมการสอนที่ดีกว่า ครูที่มีตัวแปรอิสระทั้ง 3 ประการนี้น้อยพร้อมกัน คือ มีความเชื่ออำนาจในตนน้อย มีความสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนน้อย และได้รับการสนับสนุนจากองค์กรน้อย (ดุษฎีเดือน พันธุมนาวิน และ อัมพร ม้าคนอง, 2547)

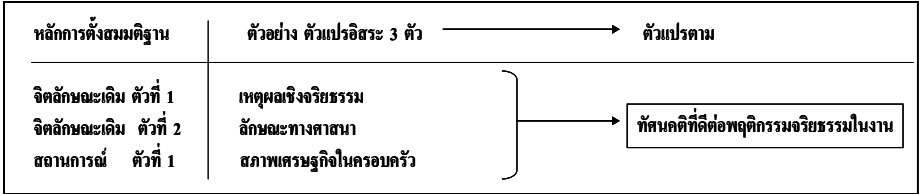
2. การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับจิตลักษณะตามสถานการณ์

ในรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม จะเห็นได้ว่า จิตลักษณะตามสถานการณ์เป็นกลุ่มตัวแปรที่มีลักษณะพิเศษโดยมี 2 สถานะ คือ 1) ฐานะเป็นตัวแปรตาม ที่เป็นผลมาจากกลุ่มตัวแปรจิตลักษณะเดิมและกลุ่มตัวแปร

สถานการณ์ และ 2) ฐานะเป็นตัวแปรอิสระที่มีความเกี่ยวข้องกับข้อกับพฤติกรรม ดังนั้น การตั้งสมมติฐานในเชิง “Mechanical interaction” นักวิจัยในสาขาจิตพฤติกรรมจึงมักนิยมตั้งสมมติฐาน โดยใช้ตัวแปรในกลุ่มจิตลักษณะตามสถานการณ์เป็นตัวแปรตาม ซึ่งมีแนวทางการตั้งสมมติฐานเหมือนกับในหัวข้อข้างต้น ดังนี้

2.1 ใช้ตัวแปรอิสระที่เป็นจิตลักษณะเดิม 2 ตัวแปร และตัวแปรอิสระที่เป็นสถานการณ์อีก 1 ตัวแปร เช่น “มัคคุเทศก์ที่มีสภาพเศรษฐกิจของครอบครัวในระดับสูง มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง และมีลักษณะทางศาสนา มาก เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมจริยธรรมในงานมากกว่า มัคคุเทศก์ประเภทตรงข้าม” (บางส่วนของสมมติฐานของ ชัยยุทธ กุลตั้งควัฒนา และ คณะ, 2547)

ในตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่า มีตัวแปรอิสระด้านจิตลักษณะเดิม 2 ตัวแปร คือ 1) เหตุผลเชิงจริยธรรม และ 2) ลักษณะทางศาสนา และมีตัวแปรอิสระด้านสถานการณ์ 1 ตัวแปร คือ สภาพเศรษฐกิจของครอบครัว และมีตัวแปรตาม คือ ทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมจริยธรรมในงาน โดยทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางระหว่างตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวแปร กับตัวแปรตาม (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 หลักการตั้งสมมติฐานตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมโดยใช้จิตลักษณะเดิม 2 ตัวแปร และสถานการณ์ 1 ตัวแปร เป็นตัวแปรอิสระในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของจิตลักษณะตามสถานการณ์ (ชัยยุทธ กุลตั้งควัฒนา และคณะ, 2547)

ผลการวิจัยในส่วนนี้ปรากฏว่า ทศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมการทำงานอย่างมีจริยธรรม แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์แบบสามทางระหว่าง สภาพเศรษฐกิจของครอบครัว เหตุผลเชิง-จริยธรรม และลักษณะทางศาสนา โดยพบว่า มัคคุเทศก์ที่มีตัวแปร 3 ด้านนี้มากพร้อมกัน คือ มีสภาพเศรษฐกิจของครอบครัวในระดับสูง มีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูง และมีลักษณะทางศาสนามาก เป็นผู้มีทศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมจริยธรรมในงานมากกว่า มัคคุเทศก์ที่มีตัวแปร 3 ด้านนี้น้อยพร้อมกัน คือ มีสภาพเศรษฐกิจของครอบครัวในระดับต่ำ มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ และมีลักษณะทางศาสนาต่ำ ผลเช่นนี้ปรากฏอย่างเด่นชัดในกลุ่มมัคคุเทศก์ที่มีอายุน้อย และกลุ่มมัคคุเทศก์ที่มีฐานะต่ำ (ชัยยุทธ กุลตังควัฒนา และ คณะ, 2547)

2.2 ใช้ตัวแปรอิสระที่เป็นจิตลักษณะเดิม 1 ตัวแปร และตัวแปรอิสระที่เป็นสถานการณ์อีก 2 ตัวแปร เช่น “นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบพุทธมาก มีเมตตากรุณามาก และมีการรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติมาก เป็นผู้มีทศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมรักษาสัตว์มากกว่า หรือมีความเชื่ออำนาจในตนด้านการรักษาสัตว์มากกว่า นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบพุทธน้อย มีเมตตากรุณาน้อย และมีการรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติน้อย” (บางส่วนของสมมติฐานของ สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร, 2546)

ในตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า มีตัวแปรอิสระด้านจิตลักษณะเดิม 1 ตัวแปร คือ เมตตากรุณา และมีตัวแปรอิสระด้านสถานการณ์ 2 ตัวแปร คือ 1) การอบรมเลี้ยงดูแบบพุทธ และ 2) การรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ และมีตัวแปรตาม 2 ตัวแปร คือ 1) ทศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมรักษาสัตว์ และ 2) ความเชื่ออำนาจในตนด้านการรักษาสัตว์ โดยทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางระหว่างตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวแปร กับตัวแปรตามที่ละตัว (ภาพที่ 8)

ตัวอย่างผลการวิจัยในส่วนนี้ปรากฏว่า ความเชื่ออำนาจในตนด้านการรักษาสัตว์แปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์แบบสามทางระหว่างการอบรมเลี้ยงดูแบบพุทธ เมตตากรุณา และการรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบพุทธมาก มีเมตตากรุณามาก และมีการ

หลักการตั้งสมมติฐาน	ตัวอย่าง ตัวแปรอิสระ 3 ตัว	ตัวแปรตาม
จิตลักษณะเดิม ตัวที่ 1	เมตตากรุณา การอบรมเลี้ยงดูแบบพุทธ การรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ	ทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมการรักษาตัว
สถานการณ์ ตัวที่ 1		
สถานการณ์ ตัวที่ 2		
		ความเชื่ออำนาจในคนด้านการรักษาตัว

ภาพที่ 8 หลักการตั้งสมมติฐานตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมโดยใช้จิตลักษณะเดิม 1 ตัวแปร และสถานการณ์ 2 ตัวแปร เป็นตัวแปรอิสระ ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของจิตลักษณะตามสถานการณ์ที่ละตัว (สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร, 2546)

รับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติมาก พร้อมกัน เป็นผู้ที่มีความเชื่ออำนาจในตนด้านการรักษาสัตว์มากกว่า นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบพุทธน้อย มีเมตตากรุณาน้อยและมีการรับรู้ข่าวสารด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติน้อย พร้อมกัน ผลเช่นนี้ปรากฏอย่างเด่นชัดในกลุ่มนักเรียนชายที่มีอายุมาก กลุ่มนักเรียนชายที่มีผลการเรียนต่ำ และกลุ่มนักเรียนชายที่มารดามีอาชีพอื่นๆ (สุกมล มุ่งพัฒนสุนทร, 2546)

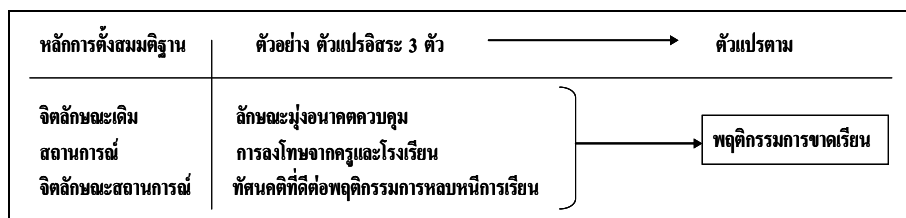
3. การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างจิตลักษณะเดิม จิตลักษณะตามสถานการณ์ และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม

แนวทางการตั้งสมมติฐานในกรณีนี้เป็นการตั้งสมมติฐานที่เหมาะสมที่สุดตามหลักการของรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม กล่าวคือ ใช้ตัวแปรอิสระจากสาเหตุทุกกลุ่มตัวแปร คือ กลุ่มตัวแปรจิตลักษณะเดิม กลุ่มตัวแปรสถานการณ์ และกลุ่มตัวแปรจิตลักษณะตามสถานการณ์ แนวทางการตั้งสมมติฐานเช่นนี้เป็นที่นิยมของนักวิจัยในสาขาจิตพฤติกรรมศาสตร์

ตัวอย่างการตั้งสมมติฐาน เช่น “นักเรียนที่มีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนต่ำ ได้รับการลงโทษจากครูและโรงเรียนมาก และมีทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมการหลบหนีการเรียนมาก เป็นผู้มีพฤติกรรมขาดเรียนมากกว่า

นักเรียนประเภทตรงข้าม” (บางส่วนของสมมติฐานของ จิรวิวัฒนา มั่นยืน และ รุ่งทิพย์ สมานรักษ์, 2546)

ในตัวอย่างนี้ แสดงให้เห็นว่า มีตัวแปรอิสระด้านจิตลักษณะเดิม 1 ตัวแปร คือ ลักษณะ มุ่งอนาคตควบคุม มีตัวแปรอิสระด้านสถานการณ์ 1 ตัวแปร คือ การลงโทษจากครูและโรงเรียน และมีตัวแปรด้านจิตลักษณะตามสถานการณ์ 1 ตัวแปร คือ ทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมการหลบหนีการเรียน ส่วนตัวแปรตาม คือ พฤติกรรมการขาดเรียน โดยทำการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางระหว่างตัวแปรอิสระทั้ง 3 ตัวแปร กับตัวแปรตาม (ภาพที่ 9)

ภาพที่ 9 หลักการตั้งสมมติฐานตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมโดยใช้จิตลักษณะเดิม 1 ตัวแปร สถานการณ์ 1 ตัวแปร และจิตลักษณะตามสถานการณ์ 1 ตัวแปร ในการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางของพฤติกรรมที่ละตัว (จิรวิวัฒนา มั่นยืน และ รุ่งทิพย์ สมานรักษ์, 2546)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนนี้ปรากฏว่า พฤติกรรมการขาดเรียนแปรปรวนไปตามปฏิสัมพันธ์แบบสามทางระหว่างลักษณะมุ่งอนาคตควบคุม การลงโทษจากครูและโรงเรียน และ ทักษะที่ดีต่อพฤติกรรมการหลบหนีการเรียน โดยพบว่า นักเรียนที่มีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนต่ำ ได้รับการลงโทษจากครูมาก และมีทักษะที่ดีน้อยต่อพฤติกรรมการหลบหนีการเรียน เป็นผู้มีพฤติกรรมขาดเรียนมากกว่า นักเรียนที่มีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตนสูง ได้รับการลงโทษจากครูน้อย และมีทักษะที่ดีมากต่อพฤติกรรมการ

หลบหนีการเรียน ผลเช่นนี้ปรากฏอย่างเด่นชัดในกลุ่มนักเรียนชาย กลุ่มนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนใกล้แหล่งยั่วยุ กลุ่มนักเรียนที่มีฐานะต่ำ และกลุ่มนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมาก

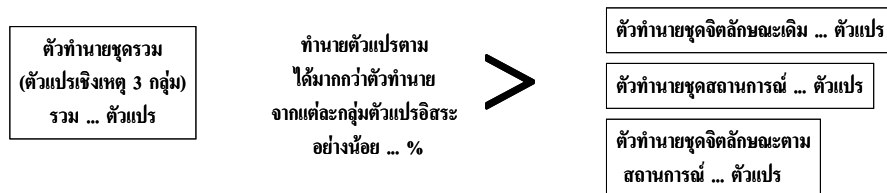
การตั้งสมมติฐานการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณ ตามแนวรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม

การตั้งสมมติฐานที่ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางที่มีพื้นฐานจากรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม ซึ่งต้องใช้ตัวแปรอิสระจากกลุ่มสาเหตุทั้ง 3 กลุ่มพร้อมกันจึงจะดีที่สุด แต่จากแนวทางการตั้งสมมติฐานข้างต้นจะเห็นได้ว่า การตั้งสมมติฐานที่ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสามทางในการทดสอบสมมติฐานตามรูปแบบทฤษฎีนี้ถึงแม้จะให้ผลที่นำไปใช้ได้อย่างละเอียด แต่ก็ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากนักวิจัยอาจต้องตั้งสมมติฐานเป็นจำนวนมากที่เป็นการแสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรอิสระทั้งสามกลุ่มนี้ เพื่อทดสอบปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระให้ครบถ้วน ดังนั้น การตอบสนองการทดสอบสมมติฐานที่ประกอบด้วยตัวแปรอิสระจากหลายกลุ่มและกลุ่มละหลายตัวแปรจึงกระทำได้ในการวิเคราะห์แบบถดถอยพหุคูณ (ดวงเดือน พันธมนาวิน, 2547) ซึ่งให้ผลทั้งอิทธิพลทางตรง (Main effect) และผลที่เป็นอิทธิพลร่วมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระจากกลุ่มตัวแปรต่างๆ (Interaction effect) การตั้งสมมติฐานที่ใช้สถิติการวิเคราะห์แบบถดถอย พหุคูณ จึงมีแนวทางการตั้งสมมติฐานและตัวอย่างสมมติฐานดังนี้

1. หลักการใช้ตัวทำนายจากสาเหตุหลายกลุ่มในการทำนายตัวแปรตาม

นักวิจัยในสาขานี้จะตั้งสมมติฐานเพื่อทดสอบความสามารถในการทำนายตัวแปรตามของชุดตัวทำนายที่เป็นกลุ่มสาเหตุแต่ละสาย โดยมีแนวทางการตั้งสมมติฐานว่า ชุดตัวทำนายที่ประกอบด้วยตัวทำนายจากสาเหตุทุก

สายตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม จะมีความสามารถในการทำนายตัวแปรตามได้มากกว่า ชุดตัวทำนายที่ประกอบด้วยตัวทำนายที่ละสายหรือชุดตัวทำนายที่ประกอบด้วยตัวทำนายจากสาเหตุน้อยสาย โดยต้องทำนายได้มากกว่าอย่างน้อยก็เปอร์เซ็นต์ (ภาพที่ 10)

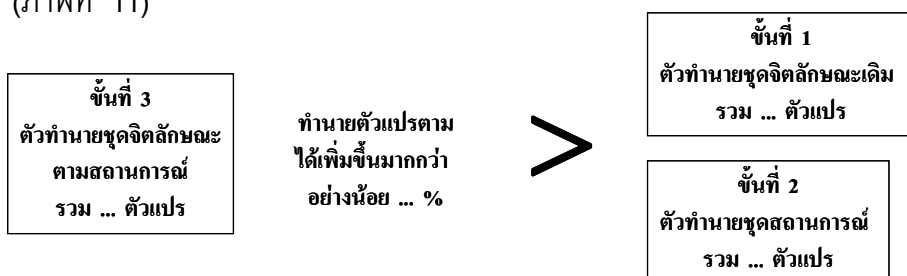
ภาพที่ 10 หลักการตั้งสมมติฐานตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม โดยใช้ตัวทำนายจากสาเหตุหลายกลุ่ม ในการทำนายตัวแปรตามได้มากกว่า ใช้ตัวทำนายจากสาเหตุกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพียงกลุ่มเดียว

ตัวอย่างการตั้งสมมติฐานในกรณี 1 ที่มีแนวทางว่า “ชุดตัวทำนายที่ประกอบด้วยตัวทำนายจากสาเหตุทุกสายตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม จะมีความสามารถในการทำนายตัวแปรตามได้มากกว่า ชุดตัวทำนายที่ประกอบด้วยตัวทำนายที่ละสาย อย่างน้อยก็เปอร์เซ็นต์” เช่น จิตลักษณะเดิมของครู 4 ตัวแปร (แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ความเชื่ออำนาจในตนและประสบการณ์ทางสังคม) ร่วมกับสถานการณ์ในการทำงานของครู 3 ตัวแปร (ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน การสนับสนุนจากองค์กร และการสนับสนุนทางสังคมจากหัวหน้า) และจิตลักษณะตามสถานการณ์ 3 ตัวแปร (ทัศนคติที่ดีต่องาน ความเครียดในงาน และประสิทธิผลแห่งตนในการทำงาน) สามารถทำนายพฤติกรรมการสอนได้มากกว่า ทำนายพฤติกรรมรับนวัตกรรมได้มากกว่า หรือ ทำนายพฤติกรรมการสนับสนุนทางสังคมแก่นักเรียนได้มากกว่า เมื่อทำนายด้วยจิตลักษณะหรือสถานการณ์ชุดใดชุดหนึ่ง อย่างน้อย 10% (ดูเดือน พันธุมนาวัน และ อัมพร ม้าคนอง, 2547) การตั้งสมมติฐานดังกล่าวนี้พบในงานวิจัยหลายเรื่องในสาขานี้ (เช่น ชนม์นิภา วรกวิน และ ลินดา

สุวรรณดี, 2547; ชัยยุทธ กุลตั้งวัฒนา และคณะ, 2547; ฤกษ์ชัย คุณูปการ, 2547 เป็นต้น) สถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน คือ Multiple Regression Analysis แบบ Enter หรือ Standard

2. ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพฤติกรรม ควรให้อำนาจการทำนายที่เพิ่มขึ้นจากการทำนายโดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ห่างไกลจากพฤติกรรม

ตัวอย่างการตั้งสมมติฐานในกรณี 2 ที่มีแนวทางว่า “ปัจจัยกลุ่มจิตลักษณะตามสถานการณ์ 2 ตัวแปรคือ ความรู้เรื่องการประหยัดไฟฟ้า และทัศนคติที่ดีต่อพฤติกรรมประหยัดไฟฟ้า สามารถทำนายพฤติกรรมประหยัดไฟฟ้าแต่ละด้านได้เพิ่มจากการทำนายโดยใช้ปัจจัยกลุ่มจิตลักษณะเดิม 4 ตัวแปร คือ สุขภาพจิต แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความเชื่ออำนาจในตน และลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน และกลุ่มสถานการณ์ 3 ตัวแปร คือ การสนับสนุนทางสังคมจากโรงเรียน การเห็นแบบอย่างการประหยัดไฟฟ้าจากครอบครัว และประสบการณ์ขาดแคลนไฟฟ้า รวม 7 ตัวแปร” (ฐานันดร เปียศิริ, 2545) (ภาพที่ 11)

ภาพที่ 11 หลักการตั้งสมมติฐานตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม โดยใช้ตัวทำนายจากสาเหตุที่ใกล้ชิดกับพฤติกรรม สามารถทำนายตัวแปรตามได้เพิ่มเติมจากการใช้ตัวทำนายจากสาเหตุที่ไกลจากพฤติกรรม

การตั้งสมมติฐานเช่นนี้ มีพื้นฐานว่า จิตลักษณะตามสถานการณ์ซึ่งเป็นจิตลักษณะที่ใกล้ชิดกับพฤติกรรม ควรจะสามารถทำนายพฤติกรรมได้เพิ่มเติมจาก ตัวทำนายชุดจิตลักษณะเดิม และตัวทำนายชุดสถานการณ์ ซึ่งเป็นตัวทำนายที่จัดว่ายังมีความใกล้ชิดกับพฤติกรรมน้อยกว่าตัวทำนายจิตลักษณะตามสถานการณ์ ดังนั้น สถิติที่ใช้ในการทดสอบ คือ Multiple regression analysis แบบ Hierarchical

การตั้งสมมติฐานที่ทำการทดสอบเพียงแต่ว่า ชุดตัวแปรอิสระชุดหนึ่งสามารถทำนายได้มากกว่าหรือเพิ่มเติมจากชุดตัวแปรอิสระอีกชุดหนึ่งอย่างมีนัยสำคัญ เป็นที่ถกเถียงกันในหมู่นักวิชาการว่า เป็นการทดสอบที่เพียงพอหรือไม่ นักวิชาการในต่างประเทศ (เช่น Cohen, 1977; Gill, 1999; Kellow, 1998; Kerlinger & Lee, 2001) ได้มีการเสนอแนะและมีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวางว่า การทดสอบสมมติฐานไม่ควรทดสอบเกี่ยวกับ “Null hypothesis” ซึ่งเป็นการทดสอบเพียงเพื่อให้ยอมรับหรือปฏิเสธสมมติฐานนั้น (Hypothesis testing) หรืออีกนัยหนึ่งคือ การทดสอบการมีนัยสำคัญเพียงอย่างเดียว เพราะเป็นเพียงการให้ข้อมูลที่เป็น Statistical significant เท่านั้น ในปัจจุบันนักวิชาการเหล่านี้ได้เรียกร้องให้นักวิจัยกำหนดสมมติฐานที่มีการทดสอบ “Effect size” หรือ “Practical significant” ด้วย ซึ่งทำการทดสอบจากการเปรียบเทียบเปอร์เซ็นต์การทำนายที่แตกต่างกันระหว่างชุดตัวทำนาย โดยจากรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม มีหลักฐานว่า ตัวทำนายจากหลายกลุ่มสามารถทำนายพฤติกรรมได้มากกว่า ตัวแปรจากกลุ่มสาเหตุใดกลุ่มสาเหตุหนึ่ง และกำหนดเปอร์เซ็นต์การทำนายที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการทดสอบ Practical significant โดยนักวิจัยในสาขาจิตพฤติกรรมศาสตร์ในประเทศไทยมักกำหนดเปอร์เซ็นต์แตกต่างของการทำนายระหว่างชุดกลุ่มตัวทำนายที่ 5% 7% หรือ 10%

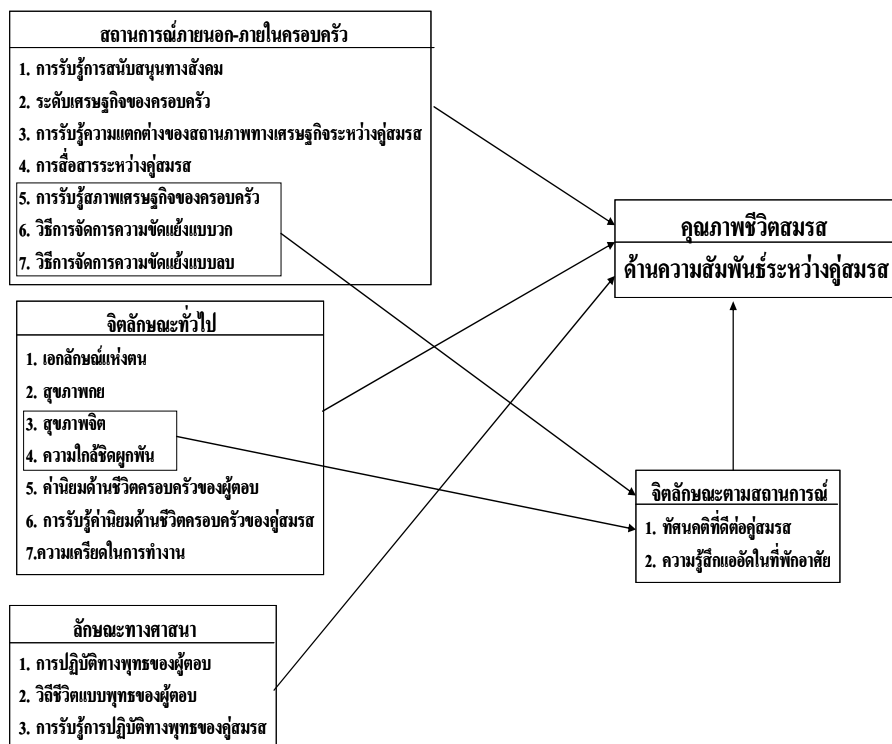
แนวทางการตั้งสมมติฐานการวิเคราะห์อิทธิพลเชิงเส้น ตามแนวรูปแบบทฤษฎีสัมพัทธ์นิยม

การวิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (Linear Structural RELationship model หรือ LISREL model) เป็นการวิเคราะห์อิทธิพลเชิงเส้น (Path analysis) ด้วยโปรแกรมสถิติสำเร็จรูป กำลังเป็นที่นิยมในวิชาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่างประเทศ การวิเคราะห์ด้วยวิธีนี้จะแสดงให้เห็นว่า ตัวแปรอิสระในการวิจัยตัวใด จะส่งอิทธิพลในทางตรงและหรือทางอ้อมไปยังตัวแปรตาม (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2537) ซึ่งทำให้ได้ผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ละเอียดมากยิ่งขึ้น

การตั้งสมมติฐานในเชิงของการทดสอบตามรูปแบบทฤษฎีสัมพัทธ์นิยม โดยตั้งสมมติฐานในเชิงกลุ่มตัวแปรอิสระที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตาม จากหลักการของรูปแบบทฤษฎีสัมพัทธ์นิยมจะเห็นได้ว่า กลุ่มตัวแปรอิสระด้านจิตลักษณะเดิม และกลุ่มตัวแปรอิสระด้านสถานการณ์ เป็นกลุ่มตัวแปรอิสระที่สามารถส่งอิทธิพลทั้งทางตรงและทางอ้อมไปสู่ตัวแปรตาม โดยอิทธิพลทางอ้อมนั้นส่งผ่านกลุ่มตัวแปรจิตลักษณะตามสถานการณ์ สำหรับกลุ่มตัวแปรอิสระด้านจิตลักษณะตามสถานการณ์จะส่งอิทธิพลทางตรงไปสู่ตัวแปรตาม

ตัวอย่างการตั้งสมมติฐานการวิเคราะห์อิทธิพลเชิงเส้นตามรูปแบบทฤษฎีสัมพัทธ์นิยม เช่น การตั้งสมมติฐานในงานวิจัยของ งามตา วรินทร์ และคณะ (2544) (ภาพที่ 12) ว่า “ตัวแปรแต่ละตัวในกลุ่มสถานการณ์ภายนอก-ภายในครอบครัว กลุ่มจิตลักษณะทั่วไป กลุ่มลักษณะทางศาสนา และกลุ่มจิตลักษณะตามสถานการณ์ ต่างส่งผลทางตรงต่อตัวแปรคุณภาพชีวิตสมรสด้านความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรส ขณะเดียวกัน ตัวแปรในกลุ่มสถานการณ์ภายนอก-ภายในครอบครัว 3 ตัวแปร คือ การรับรู้สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัว วิธีการจัดการความขัดแย้งแบบบวกและ แบบลบ และตัวแปรในกลุ่มจิตลักษณะทั่วไปอีก 2 ตัวแปร คือ จิตลักษณะด้านความใกล้ชิดผูกพัน และสุขภาพจิต แต่ละตัวแปรจะส่งผลทางอ้อมต่อตัวแปร

คุณภาพชีวิตสมรสด้านความสัมพันธ์ระหว่างคู่สมรสผ่านทางทัศนคติต่อคู่สมรส และความรู้สึกแออัดในที่พักอาศัย ซึ่งเป็นตัวแปรในกลุ่มจิตลักษณะตาม สถานการณ์อีกทางหนึ่งด้วย ความสัมพันธ์เช่นนี้จะปรากฏในกลุ่มสามี และ กลุ่มภรรยา”

ภาพที่ 12 สมมติฐานของโมเดลการวิจัยของ งามตา วนินทานัน และคณะ (2544) ที่มีแนวทางจากรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม

การตั้งสมมติฐานในทำนองนี้ยังปรากฏในงานวิจัยล่าสุดของจุจเดือน พันธมนาวิน (2550) อีกด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยในสาขาต่างๆ ที่ศึกษาสาเหตุต่างๆ ของพฤติกรรมของบุคคล เช่น พฤติกรรมการรับประทานยาอย่างสม่ำเสมอตามแพทย์สั่ง พฤติกรรมการซื้อสินค้าจากต่างประเทศ ตลอดจนพฤติกรรมการเรียนในวิชาหนึ่งๆ มักไม่มีการรอบแนวคิดที่มั่นคง ไม่ครอบคลุมสมบูรณ์อย่างนสาขাজิตพฤติกรรมศาสตร์ที่ใช้รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมในการกำหนดกลุ่มสาเหตุของพฤติกรรม 4 กลุ่ม จึงเป็นพื้นฐานให้นักวิจัยในสาขาจิตพฤติกรรมศาสตร์มีกรอบความคิดที่มั่นคง สามารถประมวลเอกสารทฤษฎีและผลการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามอย่างเป็นระบบ ทำให้สามารถสรุปความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามจากผลงานวิจัยในอดีตซึ่งนำมาเป็นพื้นฐานในการตั้งสมมติฐานในงานวิจัยของตน นอกจากนี้ การใช้รูปแบบทฤษฎีนี้ยังช่วยให้นักวิจัยสามารถเลือกตัวแปรอิสระมาทำนายพฤติกรรมได้เหมาะสม ทำให้สามารถทำนายในการวิเคราะห์ความแปรปรวนได้มากกว่า 40% ขึ้นไป และนำไปสู่ความสำเร็จกว่าครึ่งหนึ่งของการวิจัยที่เป็นเลิศ

ดังนั้น การใช้หลักการตามรูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยม สามารถใช้ในกระบวนการวิจัยตั้งแต่การตั้งชื่องานวิจัย การกำหนดจุดประสงค์ของการวิจัย การตั้งหัวข้อในการประมวลเอกสาร การกำหนดแนวทางในการตั้งสมมติฐาน และการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล (ดูเจตเดือน พันธุมนาวัน, 2549) ซึ่งในบทความนี้ แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมเพื่อเป็นแนวทางในการตั้งสมมติฐานในการวิจัย ซึ่งทำให้สามารถตั้งสมมติฐานในหลากหลายรูปแบบที่ใช้สถิติการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นสูง ซึ่งจะทำได้ผลการวิจัยที่เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญเพื่อการวิจัยและการพัฒนาบุคคลต่อไป ดังนั้น นักวิจัยทุกสาขาที่ศึกษาสาเหตุของพฤติกรรมของบุคคลจึงควรใช้รูปแบบทฤษฎีปฏิสัมพันธ์นิยมเป็นกรอบความคิดพื้นฐานในการวิจัยของท่าน

บรรณานุกรม

- งามตา วรินทร์านนท์ และคณะ. 2544. การวิเคราะห์ดัชนีเชิงเหตุและผล
ของคุณภาพชีวิตสมรสในครอบครัวไทย. รายงานการวิจัย.
ทุนอุดหนุนการวิจัยในโครงการวิจัยแม่บท : การวิจัยและพัฒนาระบบ
พฤติกรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- จิรวัดนา มั่นยืน และ รุ่งทิพย์ สมานรักษ์. 2546. การศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุ
ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมหลบหนีการเรียนของนักเรียน
มัธยมศึกษา. รายงานการวิจัย ทุนอุดหนุนการวิจัย โครงการวิจัย
แม่บท: การวิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย สำนักงาน
คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ชนม์นิภา วรกวิน และ ลินดา สุวรรณดี. 2547. ปัจจัยทางจิตสังคมที่
เกี่ยวกับพฤติกรรมทางเพศที่เสี่ยงต่อการเป็นโรคเอดส์ของ
นักศึกษาชายในสถาบันอุดมศึกษา. รายงานการวิจัยทุนอุดหนุน
การวิจัย โครงการวิจัยแม่บท: การวิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ชัยยุทธ กุลตั้งวัฒนา, ศุภชัย สุพรรณทอง, ทิพย์ศิริ กาญจนวาสี และ แจ่มใส
รัตนมาลี. 2547. ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม
จริยธรรมในการบริการของมัคคุเทศก์ไทย. รายงานการวิจัย
ทุนอุดหนุนการวิจัย โครงการวิจัยแม่บท: การวิจัยและพัฒนาระบบ
พฤติกรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ฐานันดร เปียศิริ. 2545. ปัจจัยทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม
ประหยัดพลังงานไฟฟ้าของนักเรียนในโรงเรียนที่เข้าร่วม
โครงการห้องเรียนสีเขียว. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาพัฒนาสังคม. คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2526. **ครูกับการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียน.**
จุลสารฉบับที่ 4. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ ประสานมิตร.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2538. **ทฤษฎีต้นไม้อจริยธรรม: การวิจัยและการ
พัฒนาบุคคล.** (พิมพ์ครั้งที่ 1).โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ.
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2541. รูปแบบปฏิสัมพันธ์นิยม (Interactionism
model) เพื่อการวิจัยสาเหตุของพฤติกรรมและการพัฒนาพฤติกรรม
มนุษย์. วารสารทันตภิบาล, **10(2)**, 105.108.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2547. **ลักษณะของสมมติฐานและการวิเคราะห์
ข้อมูลที่เกี่ยวข้องการใช้ผลการวิจัยเพื่อพัฒนา.** บทความ ประกอบการ
ประชุมปฏิบัติการ (รุ่นที่ 5 ครั้งที่ 2) เรื่อง “การพัฒนาโครงการวิจัยแบบ
บูรณาการสู่มาตรฐาน” โครงการวิจัยแม่บท: การวิจัยและพัฒนาระบบ
พฤติกรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ระหว่างวันที่ 21-24
เมษายน 2547 ณ โรงแรมดุสิตธานี และโปโลคลับ จังหวัดเพชรบุรี.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2548ก. **จิตพฤติกรรมศาสตร์ในเชิงทฤษฎีและ
ผลการวิจัยเพื่อการเขียนตำราและการทำวิจัย.** บทความ ในเอกสาร
ประกอบการประชุมปฏิบัติการ (รุ่นที่ 1 ครั้งที่ 1) เรื่อง “การใช้และการ
ผลิต ผลงานวิจัย ทางจิตพฤติกรรมศาสตร์ เพื่อประโยชน์แก่สังคมไทย”
วันที่ 26-29 ตุลาคม 2548 ณ โรงแรมและรีสอร์ทสัฎกภูเตือน เขาใหญ่
จังหวัดนครราชสีมา.

ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2549. **หลักและวิธีการประมวลเอกสาร เพื่อความ
เป็นเลิศในการวิจัยทางจิตพฤติกรรมศาสตร์.** คณะพัฒนาสังคม
และสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- ดุจเดือน พันธ์มนาวิน. 2550. ปัจจัยเชิงเหตุของพฤติกรรมใฝ่รู้และใฝ่ดี
ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ตามแนวทฤษฎีปฏิสัมพันธ์
นิยม. รายงานการวิจัย ทุสนับสนุนการวิจัย คณะพัฒนาสังคมและ
สิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ดุจเดือน พันธ์มนาวิน และ อัมพร ม้าคนอง. 2547. ปัจจัยเชิงเหตุและผลของ
พฤติกรรมการพัฒนานักเรียนของครูคณิตศาสตร์ในระดับ
มัธยมศึกษา. รายงานการวิจัย โครงการแม่บท: การวิจัยและพัฒนา
ระบบพฤติกรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. 2537. ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (LISREL): สถิติ
วิเคราะห์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์.
พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาไชยา กาละปักษ์. 2550. ปัจจัยเชิงเหตุแบบบูรณาการของบ้าน
สถานศึกษา สื่อ และจิตลักษณะที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม
สุขภาพบุรุษของนักเรียนอาชีวศึกษา. ปรัชญาดิลปศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ยุทธนา ภาระนันท์ และ นิภาพร โชติสุดแสนห์. 2546. ปัจจัยเชิงเหตุและผล
ของพฤติกรรมป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ของทหารเกณฑ์.
รายงานการวิจัย โครงการวิจัยแม่บท: การวิจัยและพัฒนาระบบ
พฤติกรรมไทย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ฤกษ์ชัย คุณูปการ. 2547. ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวข้องในเชิงสาเหตุ
ต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักศึกษาสถาบันราชภัฏ. รายงาน
การวิจัย โครงการวิจัยแม่บท: การวิจัยและพัฒนาระบบพฤติกรรมไทย
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

- ศุภชัย สุพรรณทอง. 2544. ปัจจัยทางจิตและสถานการณ์ที่สัมพันธ์กับ
พฤติกรรม การเลือกตั้งอย่างมีจริยธรรมของนักศึกษาสถาบันราชภัฏ.
ภาคนิพนธ์. คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต. 2543. ทฤษฎีและเทคนิคการปรับพฤติกรรม.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมล มุ่งพัฒนสุนทร. 2546. ปัจจัยทางจิตสังคมและลักษณะทางพุทธ
ศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมรักษาสัตว์ของนักเรียนวัยรุ่นชาย
ในชนบท. วิทยานิพนธ์. คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์.
- อ้อมเดือน สดมณี. 2536. ผลการฝึกอบรมทางพุทธพฤติกรรมศาสตร์ต่อ
จิตลักษณะและประสิทธิผลของครูกรุงเทพมหานคร. ปรินญา
นิพนธ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- อุบล เลี้ยววาริณ. 2534. ความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อจิตลักษณะและ
พฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงานในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินญา
นิพนธ์ดุสิตบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- Allport, G.W. 1966. Trait revisited. **American psychologist**, 21(1), 1-10
- Bandura, A.1977. **Social learning theory**. Englewood Cliffs, NJ:
Prentice-Hall, Inc.
- Bandura, A. 1986. **Social foundations of thought and action: A social
cognitive theory**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Barrett, P.T., Petrides, K.V., Eysenck, B.G., & Eysenck, H.J. (1998). The
Eysenck personality questionnaire: An examination of the factorial
similarity of P, E, N, and L across 34 countries. **Personality and
Individual Differences**, 25, 805-819.
- Bergman, L.R. 2001. Modern interactionism. **European Psychologist**,
6(3), 151-152.

- Cohen, J. 1977. **Statistical power analysis for the behavioral sciences**. New York: Academic Press.
- Endler, N.S., & Magnusson, D. (Eds). 1976. **Interactional psychology and personality**. New York: Halsted-Wiley.
- Erikson, E.H. 1968. **Identity : Youth and crisis**. New York, W.W. Norton.
- Eysenck, H.J., & Eysenck, M.W. 1985. **Personality and individual differences: A natural science approach**. New York: Plenum Press.
- Fiedler, F.E. 1967. **A theory of leadership effectiveness**. New York: McGraw Hill.
- Ajzen, I, & Fishbein, M. 1980. **Understanding attitudes and predicting social behavior**. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc.
- Gill, J. 1999. The insignificance of null hypothesis significance testing. **Political Research Quarterly**, 52(3), 647-674.
- Harrington, M. 1938. **A biological approach to the problem of abnormal behavior**. Lancaster: The Science Printing Co.
- Kerlinger, F.N., & Lee, H.B. 2000. **Foundations of behavioral research** (4th Ed.) United States: Wadsworth. Thomson Learning.
- Kellow, J.H. 1998. Beyond statistical significant tests: The important of using other estimates of treatment effects to interpret evaluation results. **American Journal of Evaluation**, 19(1), 123-144.
- Kohlberg, L. 1969. Stage and sequence: The cognitive-development approach to socialization. In D. Goslin (Ed.), **Handbook of socialization theory**. New York: Rand McNally.

- Leger, D.W. 1992. **Biological foundations of behavior : An integrative approach**. Harpercollins college div.
- Magnusson, D. 1999. On the individual: A person-oriented approach to developmental research. **European Psychologist**, **4(4)**, 205-218.
- Magnusson, D. 2001. The holistic-interactionistic paradigm: Some directions for empirical development research. **European Psychologist**, **6(3)**, 153-162.
- Magnusson, D., & Endler, N. S., (Eds.). 1977. **Personality at the crossroads**. New York, NY: LEA.
- McClelland, D. C. 1963. Motivational patterns in Southeast Asia with special reference to the Chinese case. **Journal of Social Issues**, **19(1)**, 6-19.
- Mischel, W. 1968. **Personality and assessment**. New York: Wiley.
- Piaget, J., & Inhelder, B. 1969. **The psychology of the child**. New York: Basic Books. (original work published 1966)
- Tett, R.P., & Burnett, D.D. 2003. A personality trait – based interactionist model of job performance. **Journal of Applied Psychology**, **88(3)**, 500-517.
- Walsh, W.B., Craik, K.H., & Price, R.H. 2000. **Person-environment psychology**. (2nd Ed.). Mahwah, NJ: LEA.